

УДК 342.1

Яна Гриньова,

кандидат юридичних наук

JUS NATURALE — БІОЕТИКА — NEO JUS NATURALE: ЕВОЛЮЦІЯ ПРИРОДНОГО ПРАВА

У статті проаналізовано співвідношення поняття «природне право» (jus naturale) із відносно новим для юриспруденції поняттям «біоетика». Обґрунтовується введення в науковий оборот поняття «neo jus naturale», яке розуміється як новий етап еволюції jus naturale та підстава для формування оновленого типу праворозуміння — біоетичного. Neo jus naturale розглядається як фундамент сучасного правотворення.

Ключові слова: природне право, jus naturale, біоетика, право, нормотворення.

Останнім часом все більше дослідників повертаються до теми природного права, обґрунтовуючи його пріоритетність перед позитивним правом. Автори намагаються надати чітке визначення природного права, навести його відмінність від позитивного права та продемонструвати його значення для сучасної законотворчості.

Поряд із цим, останніми роками в науковому лексиконі все більшого розповсюдження набуває термін «біоетика». Тлумачень цього терміна досить багато. Зустрічаються спроби застосувати його і в юриспруденції (в контексті jus naturale), проте через невизначеність цього поняття неможливо зрозуміти межі його застосування. Зазначена невизначеність призводить до термінологічної плутанини та підміни понять, а врешті-решт — до засмічення інформаційного простору.

Відтак виникає доволі гостра потреба з'ясувати співвідношення біоетики та jus naturale.

Незважаючи на зростаючий потік біотичної літератури, нам не зустрічались публікації, в яких предмет дослідження співпадав би із заявленим у нашій роботі.

Тому метою статті стало визначення співвідношення понять «jus naturale» та «біоетика», а також з'ясування їх значення для нормотворчої діяльності.

Відомо, що ідеї jus naturale були закладені ще грецькими філософами-стоїками. Останні були переконані, що jus naturale виникає з природи людини як раціональної, соціальної та природної істоти; саме такі норми мають регулювати поведінку людини в цілому. Будучи найпростішими та найраціональнішими, норми jus naturale мали універсальне застосування. Так, відповідно до вчення римського юриста Ульпіана природне право — це право, яке

стосується всіх тварин і не обмежується винятково людськими істотами [1]. Право, за Ульпіаном, — є мистецтво доброго та справедливого.

Проте, окрім таких якостей людини як раціоналізм, соціальність та природність, на формування jus naturale впливала і етика, що відображала релігійність та моральність людини.

Відомий філософ доби Відродження Гуго Гроцій (1583—1645) визначав право через категорію справедливості. На його думку, все законне є справедливим, а в основі права лежать етичні поняття, виражені в правових термінах. У відомому трактаті «Три книги про право війни та миру» («De jure belli ac libri tres») Г. Гроцій зазначав, що природне право зберігає моральну основу, проте являє собою не сукупність законів, але певний, встановлений Богом правопорядок, впорядкування існування світу зі сталими зв'язками. При цьому критеріями пошуку цих зв'язків за Г. Гроцієм є веління здорового глузду, яким те чи інше діяння, залежно від його відповідності чи суперечності розумній природі визнається необхідним; а відтак подібне діяння або є забороненим, або є предписаним самим Богом, творцем природи [2].

На думку Р. Така (R. Tuck) — одного з найвідоміших дослідників творчості Г. Гроція — природне право у творчості останнього засноване на загальному людському бажанні (первинному інстинкті. — Я. Т.) самозбереження і складається з досить малого набору прав та обов'язків [3]. В продовження думки Р. Така можна зазначити, що сутність природного права полягає у збереженні. Проте не тільки самозбереженні людини. Сьогодні набуває все більшої актуальності піклування про

екосистему, часткою якої є людина. Відтак, докладаючи зусиль до збереження екосистеми, людина автоматично забезпечує від знищення і себе.

Сучасні філософи та теоретики права визначають *jus naturale* як сукупність універсальних норм та принципів, які знаходяться в основі всіх правових систем світової цивілізації [4]. Ймовірно, таке тлумачення цього поняття випливає із вчення Г. Гроція, його визначення суті *jus naturale*.

Російський філософ права В. Бачинін надає свої критерії визначення *jus naturale*. Наведемо деякі з них: 1) воно є похідним від природного порядку, тобто від Всесвіту та природи людини, яка є невід'ємною частиною Всесвіту; 2) виникло разом із першими кроками людської цивілізації у формі звичаєвого права; 3) відповідно до *jus naturale* такі права людини як право на життя, свободу, власність, особисту гідність є безумовними, тобто не можуть бути обмеженими волею держави; 4) *jus naturale* не є тотожним діючому законодавству та передбачає релігійно-метафізичні й морально-етичні принципи, що пов'язують його з більшістю цінностей людської культури, розширюють та поглиблюють його юридичний зміст; 5) нормативно-ціннісною межею його цілей є найвища справедливість, яка розуміється як універсальний ідеал, що відповідає вихідному фундаменту Всесвіту; 6) *jus naturale* невідривне від світової культури; 7) природно-правовий світогляд, мислення — це властивість філософського розуму та метафізичної інтуїції [5].

Продовжуючи думку, закладену в останньому з наведених критеріїв визначення природного права В. Бачиніним, звернемося до характеристики природно-правової свідомості чи мислення людини, суб'єкта права, яка продемонструє додаткові ознаки *jus naturale*.

Так А. Поляков, порівнюючи природно-правовий та позитивістський підходи до розуміння права зазначає, що вони (підходи) вказують на різні сторони правової реальності, вважаючи при цьому, що саме їх підхід є єдино вірним. Стосовно *jus naturale* — це вказівка на зв'язок права з цінностним світом суб'єкта, на необхідність його «включеної» участі в житті права через його високу значимість для всіх і кожного. В цьому випадку право опиняється у сфері «значущості», принципово рідній з усім ціннісним Всесвітом і тому розмитим та невизначеним,

невизначеним, не доведеним формально-логічними засобами [6].

Саме тому під час ознайомлення з міжнародними нормативно-правовими актами інколи надто важко зрозуміти їх положення. Їх текст розрахований на різні підходи до праворозуміння, на різні правові системи в тому числі. Проте важливо при їх тлумаченні та застосуванні відчувати їх сутність (дух закону), що і є правом — *jus naturale*. Цей дух закону і має відображатися в національних законодавствах у традиційних для них формах, а не дослівно, як це часто робиться в Україні, що призводить до нерозуміння відповідних міжнародно-правових положень вітчизняними правозастосовцями. Характерними прикладами останнього є дослівно перенесені з міжнародних конвенцій до КК України норми у сфері протидії торгівлі людьми, легалізації злочинно надбаного майна, корупції тощо [7].

Подібні думки висловлюються й представниками інших галузей української юриспруденції. Так, Н. Оніщенко, розмірковуючи над сутністю *jus naturale*, зазначає, що воно раціональне та справедливе, не обмежене кордонами певних держав, поширюється на всі часи та народи. Воно є вічним та незмінним, як вічні та незмінні природа та розум людини [8]. Підтримує автора в цьому і В. Бачинін, який характеризує *jus naturale* як оплот стабільності та незмінності, який не піддається перецінкам та девальваціям [9].

Виходить, що людина як потенційний суб'єкт права має навчитись відчувати дух *jus naturale*. Тільки розвинувши в собі таку здатність, можна говорити про продукування людиною правових законів.

Узагальнюючи наведені дефініції *jus naturale*, звернемося до Л. Фулера, який зазначав, що загальна природно-правова парадигма виходить з того, що існує ідеальна система права, встановлена Богом, людською природою та природою взагалі. Ця ідеальна система однакова для всіх суспільств та всіх етапів історії. Її норми можна виявити за допомогою розуму та роздумів. Закони, прийняті в законодавчому порядку, що суперечать цьому ідеалу, є недійсними, а відтак не мають моральних засад претендувати на те, щоб їх дотримувались [10].

Кожний суб'єкт права (чи то пересічний громадянин, чи професійний юрист) повинен розмірковувати над тим, що є найвища справедливість у контексті існування людського суспільства та окремих

індивідів між собою. Спробувати виявляти загальні закономірності соціального, упорядкованого існування різних суспільств в різні історичні епохи. Ці закономірності можна прослідкувати в релігійних текстах різних релігій, звичаях, історичних пам'ятках юридичних текстів тощо. Ознакою закономірності є їх повторюваність (у різних інтерпретаціях) у різних джерелах, при збереженні їх єдиної сутності. Подібний рефрен може бути формою прояву *jus naturale*.

Яскравим прикладом «включеності» суб'єкта права у життя права є англосаксонська система права. На відміну від континентальної, в якій суд при винесенні рішення обмежений суто рамками статті закону, навіть якщо ця стаття є вищою за людину, суд в англосаксонській системі права напряду впливає на правотворчий процес (через прецеденти).

Звісно, для наслідування англосаксонського прикладу відправлення правосуддя необхідно змінити свою свідомість та підхід до праворозуміння, почати виховувати нове покоління юристів виходячи з інших засад. Ці засади є принципами природного права. Природно-правовий тип правосвідомості передбачає юриста думачого, не обмеженого у своїй свідомості буквою закону, а такого, який дотримується у правозастосовчій діяльності вищої справедливості, встановленої природою, величчя здорового глузду та відповідності того чи іншого діяння (як свого, так і інших осіб) розумній природі, а відтак оцінює необхідність вчинення певного діяння не забуваючи при цьому про існування давнього інстинкту самозбереження людини.

Цілком логічним є питання, як зрозуміти принципи та веління природного права і як застосовувати їх у правозастосовчій діяльності.

На нашу думку, відповідь на це питання може надати біоетика. Остання почала формуватися майже з початком виникнення писемності у людській цивілізації через звичаєве право. Звісно, що цей термін у той час не використовували. Окремі біоетичні засади можна зустріти в різних релігійних текстах у вигляді духовних настанов (у християнстві — це заповіді Божі, в аюрведі — веди тощо) — всі вони спрямовані на гармонійне, упорядковане, відповідне розумній природі існування людини.

Для філософської думки початку XIX ст. за часів Російської імперії (куди

входили різні сучасні самостійні правові системи) та у XX ст. був актуальним напрям так званої *етики життя*, чи *життєвої етики*, що фактично відображає сутність біоетики в її сучасному розумінні міжнародними документами. Представниками цього напрямку були: П. Бадмаєв, С. Булгаков, В. Вернадський, М. Федоров, Ф. Достоевський, П. Кропоткін, М. Реріх, К. Цюлковський, М. Умов та інші.

Проаналізувавши відповідні роботи зазначених російських філософів, ми дійшли думки, що етичні концепції, розвинені в тогочасній російській релігійній філософії, неповно відображали розуміння біоетики у порівнянні з сучасним її визначенням*. Проте в них вже прослідковувалися деякі з положень останньої — необхідність етичного контролю нових знань, заклики до захисту навколишнього середовища, біосфери та біорізноманіття, захист наступних поколінь, духовне збагачення людини тощо.

Коротко наведемо основні думки деяких із зазначених філософів.

Найбільш відомим представником етики життя був М. Реріх (1874—1947) — творець так званої «Живої етики» [11]. Самі назви етичних статей М. Реріха — «Спільна справа», «Жива мудрість», «Світ всьому живому», «Свобода пізнання», «Боротьба з невіглазством», «Справедливість», «Чуйність», «Допомога», «Протистояння злу» — демонструють, що це була етика взаємної солідарності, милосердя та справедливості, заснована на релігійних і філософських цінностях буддизму. Формулюючи свої правила життя живих істот у «Живій етиці», М. Реріх, робить наголос саме на духовній складовій цих живих істот. Таке тлумачення автором правил життя (існування) людини по-суті перетинається з поняттями *jus naturale*, що були наведені вище.

Провідним принципом етики К. Цюлковського є вимога, щоб «все живе благоденствовало», адже «життя неперервне, смерті немає» [12]. Ця, буддистська за своєю суттю, думка проводиться ним і в ранній роботі «Етика, або природні основи моральності», і в пізнішій «Наукова етика», написаній в 1930 р. Фактично К. Цюлковський розглядає етику як можливість отримати якоесь надзнання, невизначене наразі, за допомогою якого людина може пізнати безсмертя (за умови

* Визначення біоетики надане у «Загальній декларації про біоетику та права людини» від 2005 р.

зміни своєї форми) — і в цьому він бачить шлях людства до щастя.

Найбільш відомим представником цього напрямку на початку ХХ ст. був М. Умов (1846—1915) — видатний російський фізик, філософські роботи якого, в тому числі й етичні, на жаль, мало відомі.

У своїх статтях «Непорозуміння у розумінні природи», «Завдання техніки в зв'язку з виснаженням запасів енергії на Землі», «Культурна роль фізичних наук», М. Умов розвиває комплекс ідей, що обґрунтовують етику життя. Він виходить з того, що життя специфічне за своєю організацією, і для його досягнення недостатньо понять і методів з фізики. Специфіка життя полягає в його антиентропійності*, в тому, що воно завжди пов'язане з боротьбою з тим, що М. Умов називає «нестійким станом». Цей термін за своєю суттю тотожний тому, що в сучасній фізиці називають хаосом, неорганізованістю, безладом. За словами М. Умова, «нестійким імовірно є стан, до якого прагне неорганізована природа. Навпаки, стійкість рухів є основою організованої матерії. Картину перетворення нестійкості в стійкість демонструє історія життя людського суспільства ... Вроджені нам стійкості містять у собі елементи етики. Моральні принципи не могли б керувати поведінкою істот, природа яких була б утворена з нестійкого» [13]. Зберігаючи орієнтацію на науку, на природознавство (високо оцінюючи, зокрема, значення теорії еволюції Ч. Дарвіна), М. Умов наполягає на тому, що основна мета етики — прагнення усунути лихо людського життя за допомогою дієвого втручання в життя природи, у перетворенні хаотичних сил природи в організовані, «стійкі». Він висуває свій «заповіт» нової етики: «творити на основі наукового знання» [14].

М. Умов задає новий орієнтир етики — орієнтир боротьби з силами хаосу, безладдя в ім'я утвердження життя: «Велике завдання генія людства — охорона існування життя на Землі». Зазначені положення концепції М. Умова (щодо боротьби із безладом; його заповідь «творити на підставі наукового знання») пізніше зустрінуться

в роботі американського професора-онколога В. Р. Поттера (1911—2001) «Біоетика — міст в майбутнє».

Так, В. Р. Поттер зазначає, що «важливо звернути увагу на деякі прояви порядку і безладу в суспільстві і усвідомити, що безлад — це, по суті, необроблений матеріал, з якого в майбутньому зароджується і розвивається порядок. Спроби побудувати суспільство, засноване тільки на прагненні до порядку, не принесуть успіху до тих пір, поки вони не будуть враховувати існування в деякій мірі безладу. Найбільша користь, яку може принести наука суспільству, полягає в розвитку її способів для більш чіткого поділу «порядку» і «безладдя». Руйнування впорядкованих систем, таких, наприклад, як живий організм, викликає несвідоме почуття протесту, яке примушує нас працювати в напрямі відновлення такої системи до її початкового або ще більш високого рівня організації. Адже знання — це сила, яка безперервно змінює середовище існування людини і призводить до нової пропорції порядку і безладу [15].

Як бачимо, основним посилом М. Умова та В. Р. Поттера також є впорядкування життя людини, що притаманне природному праву.

Перейшовши до зарубіжних відкривачів та дослідників біоетики, маємо навести їхнє розуміння цього поняття. В зарубіжній науковій думці термін «біоетика» з'явився у 1927 р. Увів його Фріц Ягр у статтях «Біоетика: огляд етичного ставлення людини до тварин та рослин», «Біоетичний імператив» як поняття про моральні засади використання лабораторних тварин і рослин [16; 17]. Тобто під біоетикою розуміли правила поведінки людини щодо інших біоорганізмів у їх біологічному значенні (без урахування духовної, соціальної їх складової).

У 1971 р. в США виходить книга американського біохіміка і вченого-гуманіста, вже згаданого Ван Ренсселера Поттера (VR Potter) «Біоетика — міст в майбутнє» («Bioethics: Bridge to the future»), яка стала, на думку багатьох, «Біблією» біоетики [18].

* Антиентропія — це структурована й упорядкована величина, зворотна ентропії, що характеризує ступінь невизначеності системи.

Антиентропія — впорядкування енергії організму людини, вона позитивно позначається на всіх клітинах і на діяльності всіх без виключення органів, підтримуючи їх життєві функції і уповільнюючи старіння. Див.: Шредингер. Э. Что такое жизнь? Точка зрения физика / Э. Шредингер; пер. с англ. А. А. Малиновского. — М.: РИМИС, 2009. — 176 с.

Автор книги визначає «біоетику» як з'єднання системи біологічного знання з пізнанням системи людських цінностей. Метою біоетики, за В. Р. Поттером, є виокремлення вчення про моральність людської поведінки з позиції медико-біологічної галузі та інших соціально орієнтованих наук про життя. З ім'ям В. Р. Поттера пов'язують погляд на біоетику як на науку про виживання (science of survival). В цьому він значно просунувся у з'ясуванні сутності цієї науки. До речі, його «наука про виживання» не є know how, до нього подібні думки ми зустрічали ще у М. К. Реріха.

Слід окремо відзначити, що книга В. Р. Поттера була присвячена пам'яті його вчителя — Олдо Леопольда (1887—1948), який був відомим американським суспільним діячем, письменником, належав до послідовників американської екологічної школи. У свій час О. Леопольд створив особливу етику — етику Землі і розповсюдив її дію не лише на окремих осіб, а й на всі види та екологічні спільноти [19]. Він вважав, що етика Землі покликана затвердити право на існування в природних умовах всього того, що складає екосистему, а також змінити роль людини в біосфері, перетворивши її із загарбника природи на повноправного представника біологічного співтовариства. Всупереч традиційній точці зору, нова етика проголошувала право кожного виду на існування, незалежно від його економічної цінності або корисності.

Ідеї, висунуті О. Леопольдом, набули подальшого розвитку у працях В. Р. Поттера, зокрема у згадуваній його книзі «Біоетика — міст в майбутнє».

У сучасний період науковці продовжують формулювати власне значення біоетики. Так, автор однієї із статей «Енциклопедії біоетики», що, по суті, є монографією, визначає біоетику не тільки як людські дослідження в тій чи іншій сфері, а й як певний мікс наук про життя та етики, вплив діяльності (відкриттів) людини на екосистему, а також як академічну дисципліну [20].

Проте крок у дискусіях щодо визначення біоетики в 2005 р. поставило ЮНЕСКО, яким було прийнято Всезагальну декларацію про біоетику та права людини [21]. Цей документ став єдиним офіційним документом, який надав формально закріплене визначення біоетики, якого надалі повинна дотримуватись вся міжнародна спільнота.

Оскільки в Декларації надано визначення біоетики в притаманному міжнародним документам стилі, нижче наведемо окремі фрагменти з конкретних положень цієї Декларації, з яких випливає суть поняття «біоетика».

Стаття 1. Декларація зачіпає етичні питання, що стосуються медицини, наук про життя і пов'язаних з ними технологій стосовно людини, з урахуванням їх соціальних, правових та екологічних аспектів. Стаття 16. Слід приділяти належну увагу впливу наук про життя на майбутні покоління, в тому числі на їх генетичні характеристики. Стаття 17. Слід приділяти належну увагу взаємозв'язку між людиною та іншими формами життя, важливості належного доступу до біологічних і генетичних ресурсів та їх використання, повазі традиційних знань і ролі людини у захисті навколишнього середовища, біосфери і біорізноманіття. Стаття 23. З метою сприяння реалізації принципів, викладених у цій Декларації, та забезпечення більш глибокого розуміння етичних наслідків науково-технічного прогресу, зокрема для молодих держав, слід докладати зусиль щодо сприяння утворенню і професійної підготовки в галузі біоетики, а також заохоченню здійснення програм поширення інформації та знань про біоетику.

Як бачимо, об'єктами біоетики є медична сфера, науки про життя, технології, які можуть застосовуватися до людини (тобто людини як об'єкта дослідження) і відповідно які застосовуються людьми (як суб'єктами, які проводять такі дослідження). Людина в цій Декларації розглядається не просто як жива істота (біо), а як особа, яка наділена певними правами, які їй гарантуються міжнародною спільнотою (тобто із соціальною складовою) та відповідними обов'язками, за порушення котрих має підлягати певному виду юридичної відповідальності, встановленої законом. Таким чином, формально визначене розуміння біоетики схоже з визначенням біоетики, наданим як вітчизняними вченими-філософами, так і їх зарубіжними колегами.

Слід звернути увагу, що в 2002 р. в Україні згідно з рішеннями та рекомендаціями Конвенції Ради Європи про захист прав та гідності людини у зв'язку з використанням досягнень біології і медицини (1997 р.), Загальної декларації ЮНЕСКО про геном людини та права людини (1998 р.) та постанови Президії НАН

України від 03.10.2002 р. № 259 «Про результати проведення I Національного конгресу з біоетики» була розроблена Концепція державної політики в галузі біоетики [22].

Біоетика в ній визначається як сукупність етичних норм і принципів, що інтегрує у єдине концептуальне ціле аспекти класичної етики та новітні тенденції, що ініційовані бурхливим розвитком науково-технічного прогресу та впливом негативних змін навколишнього становища на здоров'я людини.

Також у Концепції зазначено, що біоетика як система поглядів, уявлень, норм і оцінок, що регулює поведінку людей з позицій збереження життя на Землі, відіграє дедалі більшу роль у суспільстві. Проблеми біоетики набувають вираженого міждисциплінарного характеру і тому мають охопити всі основні напрями діяльності людства, починаючи з розробки заходів, спрямованих на збереження навколишнього середовища, і закінчуючи прийняттям політичних рішень [23].

Враховавши всі наведені дефініції біоетики, доходимо висновку, що останню можна сформулювати простіше: як *галузь знань, що визначає правила співіснування людини з іншими елементами екосистеми*. Звісно, що метою формулювання цих правил є слідування людини інстинкту самозбереження (ознака природного права). Враховуючи реалії сьогодення самозбереження людини є упрямо пропорційному зв'язку із дотриманням людиною концепції екоцентризму як певного типу світогляду. Відповідно до нього людина розглядається як елемент у ланцюжку інших елементів екосистеми — людина вже не є центром Всесвіту, як при антропоцентризмі, що домінував тисячі років.

Таким чином, можемо зробити висновок, що у біоетики та *jus naturale* є низка

спільних ознак: самозбереження людини як мета, впорядкованість життя людини, моральна, духовна складова цих понять, поширеність приписів на всі держави, народи, правові системи; вчинення людиною діянь відповідно до здорового глузду (тобто не шкодити екосистемі, часткою якої є людина) та відповідність діяння людини розумній природі (по суті, те саме).

Фактично біоетика та *jus naturale* по своїй суті співпадають. Різниця, на наш погляд, криється в суб'єктах, що репрезентують зазначені напрями суспільної думки та є носіями відповідних ідей. Так, суб'єктами *jus naturale* можна вважати переважно філософів та юристів, а суб'єктами біоетики — медиків, математиків, фізиків. Те, що не змогли конкретно сформулювати протягом багатьох століть юристи (визначення та принципи *jus naturale*), більш конкретно вдалося сформулювати іншому інтелектуальному середовищу. Як результат — сучасна біоетика фактично стала оновленим природним правом — *neo jus naturale*, адаптованим до сьогоденних реалій, сформульованим сучасною мовою. Отже, біоетика — це новий виток у розвитку природного права. В сучасному тлумаченні *neo jus naturale* стало практичнішим за *jus naturale*, доступнішим для розуміння та використання в нормотворчій діяльності.

Біотичні засади буття, сформульовані у Всезагальній декларації та конкретизовані у публікаціях науковців [24; 25], можуть бути застосовані у правотворчій діяльності як мірило природності права та правових рішень. Цілком ймовірно, що згодом поняття «біоетика» замістить поняття «природне право». Принаймні протягом останніх десятиліть біоетиці присвячено куди більше уваги, ніж природному праву.

ПРИМІТКИ

1. Асмус В. Ф. Античная философия [Електронний ресурс] / В. Ф. Асмус. — Режим доступу : <http://ancientrome.ru/ius/source/gainus/kn01f.htm>.
2. Желдуков А. Гуго Гроций и его трактат «О праве войны и мира» [Електронний ресурс] / А. Желдуков. — Режим доступу : <http://www.kursach.com/biblio/0001002/003.htm>.
3. Tuck R. The rights of war and Peace: Political Thought and International Order from Grotius to Kant / R. Tuck // Oxford: Clarendon Press, 1999.
4. Луцкий Р. Разграничение права на естественное и позитивное (теоретико-правовой аспект) / Р. Луцкий // Закон и жизнь. — 2013. — № 8. — С. 32—35.
5. Бачинин В. А. Энциклопедия философии и социологии права / В. А. Бачинин. — СПб. : Юридический центр Пресс, 2006. — 1093 с.
6. Поляков А. В. Прощание с классикой, или как возможна коммуникативная теория права / А. В. Поляков // Российский ежегодник теории права / под ред. д-ра юрид. наук А. В. Полякова. — СПб. : ООО «Университетский издательский консорциум «Юридическая книга», 2009. — С. 42.

7. Куц В. М. Апроксимація національних законодавчих систем / В. М. Куц // Вісник Запорізького державного університету. — 2001. — № 1. — С. 34—39.
8. Онищенко Н. М. Эволюция категории «правопонимание»: существенные признаки и дихотомия изучения : монография / Н. М. Онищенко, О. В. Зайчук, Ю. С. Шемшученко [и др.] ; под общ. ред. Н. М. Онищенко. — К. : Юридическая мысль, 2013. — 262 с.
9. Бачинин В. А. Морально-правовая философия / В. А. Бачинин. — Х. : Консум, 2000. — 208 с.
10. Фуллер Л. Л. Анатомия права / Л. Л. Фуллер ; пер. с англ. Н. Комарова. — К. : Сфера, 1999. — 144 с.
11. Рерих Н. К. Живая этика / Н. К. Рерих. — М. : Изд. дом Шалвы Амонашвили, 1999. — 224 с.
12. Циолковский К. Э. Грезы о земле и небе / К. Циолковский. — Тула : Приокское книжное издательство, 1986. — 448 с.
13. Умов Н. А. Собр. соч. / Н. А. Умов. — М., 1916. — Т. 3. — С. 162.
14. Там само. — С. 312.
15. Potter Van Rensselaer. Bioethics: Bridge to the future. Englewood Cliffs, nj Prentice-Hall, 1971. — P. 69.
16. Goldim J. R. (2009). Revisiting the beginning of bioethics: The contribution of Fritz Jahr (1927). *Perspect Biol Med*, Sum, 377—380.
17. Sass H. M (2007). Fritz Jahr's 1927 concept of bioethics. *Kennedy Inst Ethics J*, 17 (4), Dec, 279—295.
18. Potter Van Rensselaer. Значч. праця.
19. Леопольд О. Календарь песчаного графства / О. Леопольд. — М., 1980. — 216 с. (Aldo Leopold «Sand County Almanac». Random House Publishing Group, 1970. 295 p.)
20. Encyclopedia of Bioethics, 3-rd Edition: A—C, P. 278.
21. Всеобщая декларация о биоэтике и правах человека. Организация Объединенных Наций по вопросам образования, науки и культуры. Отдел этики науки и технологии/ Сектор социальных и гуманитарных наук. — 12 p., 1, rue Miollis — 75732 Paris Cedex 15 — France [Электронный ресурс]. — Режим доступа : www.unesco.org/shs/ethics SHS/EST/BIO/06/1.
22. Концепція державної політики в галузі біоетики в Україні [Електронний ресурс]. — Режим доступа : <http://biomed.nas.gov.ua>.
23. Там само.
24. Триньова Я. О. Значення біоетичних засад в системі сучасного правоутворення / Я. О. Триньова // Наше право. — 2013. — № 11. — С. 73—79.
25. Триньова Я. О. Функції біоетичних засад в кримінально-правовому забезпеченні протидії злочинності / Я. О. Триньова // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». — 2013. — № 4. — Вип. 3. — Т. 2. — С. 116—120.

Триньова Яна. *Jus naturale* — біоетика — *neo jus naturale*: еволюція естественного права.

*В статті проаналізовано співвідношення поняття «естественное право» (*jus naturale*) з відносно новим для юриспруденції поняттям «біоетика». Обґрунтовується введення в науковий оборот поняття «*neo jus naturale*», яке трактується як новий етап еволюції *jus naturale* і основа для формування оновленого типу правопонимання — біоетичного. *Neo jus naturale* розглядається як фундамент сучасного правотворчості.*

Ключові слова: естественное право, *jus naturale*, біоетика, право, нормотворчество.

Триньова Яна. *Jus naturale* — bioethics — *neo jus naturale*: evolution of natural law. The article analyzes the relationship concept of natural law (*jus naturale*) with relatively new to law concept of «bioethics». Grounded into scientific use concept «*neo jus naturale*», which is understood as a new stage of *jus naturale* evolution and base to form an updated type of thinking — bioethics. *Neo jus naturale* regarded as the foundation of modern law-making.

Key words: natural law, *jus naturale*, bioethics, law, law-making.